

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך י, תשי"ט

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מפתגמי ש"י עגנון

(מתוך "כלב חוצות") *

- קולות מרובים אינם משתמעים, יללה שנטפלת להם
משתמעת ¹.
- עמד כאבן בלא אהבה ².
- עצמם — טהורים כמלאכים, אחרים — כשדים זרוחין ³.
- הרפואות מרפאות אבר אחד ומסכנות כל הגוף.
- מלוכלך כמטאטא של ערבי פסחים ⁴.

* בידי מר תודר, איש רמת-גן, אוסף גדול של פתגמי סופרים
מתוך הספרות העברית החדשה, ערוך גם לפי מחברים וספרים וגם לפי
נושאים. בשעה שנלקט הלקט הנתון כאן, עדיין היה בלק בגלגולו הראשון,
לפני היות הרומן הגדול "תמול שלשום".

1 רש"י מגילה כא ע"ב ד"ה ובלבד: "משום דתרי קלא לא
משתמע".

2 סנהדרין יד ע"ב, דברי ר' יהודה בן בבא: "הריני מוטל לפניהם
כאבן שאין לה הופכין". ואילו אצל עגנון מדובר על אבן, שאפילו יש
לו הופכין אין בה רגש ואהבה.

3 השחה שימושו המליצי של מאמר חז"ל: כל הנגעים אדם רואה
חוץ מנגעי עצמו (נגעים ב, ה).

4 גיטין נו ע"א: "כברוגרת דרבי צדוק"; פסחים נ ע"א: "כזנב
הלטאה"; שבת כ ע"א: "כמאכל בן דרוסאי". — כל ההשחאות הן
מהמפורסמות, ותלו דבר בלתי ברור בדבר החלטי.

- לגבי שנאה ורדיפות שווים בני אדם וכלבים.
- ברית כרותה לאמת — מבקשיה מבקשים את האמת כולה.⁵
- חקירת האמת מנחמתו בצרתו.
- מנוחה לגופו מצא, תנחומים לנפשו לא מצא.
- כהקיץ כבחלום — כחלום כבהקיץ.⁶
- אין רע בלי טוב.
- בועטים בגומלי חסד וגומלין חסד לעושי רעה.
- בנות ישראל דעתניות הן.⁷
- לא נבראו הלשונות אלא כדי שלא יבינו בני אדם זה את זה.
- כשם שדעתו משונה כך לשונו משונה.⁸
- מרובים הצדיקים המדומין מן הצדיקים האמתיים.
- בעל בקורת מיחס מעשה עצמו לשיחות מני קדם.
- כשם שאדם מתיירא מן הכח מתיירא מן הקול.
- כל מקום שהלך מזלו עמו.⁹

5 ע"ד מועד קטן יח ע"א : "ברית כרותה לשפתיים".

6 ברכות נה ע"ב : "אין מראים לאדם אלא מהרהורי לבו".

7 גדה סו ע"א : "בנות ישראל נאות הן" ; ב"ב קי"ט : "בנות צלפחד חכמניות הן".

8 רש"י במדבר יג, כג : "כשם שפריה משונה כך עמה משונה".

רש"י, סוטה לד ע"א ד"ה שלא היו : "כשם שפירותיה משונים כך יושביה משונים".

9 ברכות י ע"א : "שכל מקום שהלך (שמואל הנביא) שם ביתו עמו".

- כלב שלא בעירו אינו נובח ¹⁰.
- הנכסף מתגבר על השכל.
- הרצון טעם מספיק לכל דבר.
- העבירות מתישות כח בעליהן ¹¹.
- דרכה של מיתה שהיא באה בשעה שאין מבקשים אותה.
- אין דבר בעולם סובל מריקנות.
- כל זמן שאין המקל רואה את הכלב אינו פוגע בו.
- העדר הפחד — תולדות האמת.

10 ערובין סא ע"א: "כלבא בלא מתייה שב שנין לא נבחי".

11 יומא לט ע"א: "עבירה מטמטמת לכו של אדם".

רפאל לוי

"הקצין או החייל יבקר" או "...יבקר?"

יש מי שנוקט לשון זו: "הקצין או החייל יבקר במחנה" — יבקר בלשון יחיד — ולעומתו יש מי שנוקט לשון רבים דווקא: "הקצין או החייל יבקרו במחנה". ובדומה לזה, פלוני אומר: "אקרא את מאמרך או את ספרך, לכשיצא בדפוס", וחברו יתקן לו: לא כי, אלא "...לכשיצאו".

שאלה זו, השנויה במחלוקת בין הדוברים או בין הסופר למסגננו, היא: הפועל המוסב אל שני שמות שבבִּרְרָה ("פלוני או אלמוני") דינו שיבוא בלשון יחיד או בלשון רבים?

ולא רק לגבי פועל נשאלת השאלה, אלא גם לגבי כינוי, למשל. כגון: "בית או חדר, שעזב אותו

ד"ריר", או שמא נעדיף: "בית או חדר, ושעזב אותם
ד"רירם"?

מר רפאל לוי, שעורר שאלה זו, מציע מתוך חיפוש
במקורות לקט של דוגמאות, המוכיחות, כי שתי הדרכים כשרות הן:

לשון יחיד:

(א) שמות כא, לז: כי יגנב איש שור או שה וטבחו
או מכרו.

(ב) שמות כב, ט: כי יתן איש אל דעהו חמור או שור
או שה וכל בהמה לשמר ומת או נשבר או נשבה.

(ג) דברים יג, ז: כי יסיתך אחיך בן אמך או בנך או
בתך או אשת חיקך או רעך... לא תאבה לו ולא תשמע אליו...
ולא תכסה עליו¹.

(ד) ויקרא יג, כט: ואיש או אשה כי יהיה בו נגע¹.

(ה) דברים יז, ב: איש או אשה אשר יעשה את הרע
בעיני ה'¹.

לשון רבים:

(ו) ויקרא יג, נח: והבגד או השתי או הערב... וסר מהם
הנגע.

(ז) ויקרא יג, לח: ואיש או אשה כי יהיה בעור בשרם¹.

¹ שים לב: השמות שבבררה כאן הם אחד זכר ואחד נקבה,
והפועל או הכינוי המוסב (או: המוסבים) אליהם בא (או: באים) בלשון
זכר: לו, אליו, עליו, בו, יעשה, בשרם, מקריג.

- (ח) דברים יז, ה: והוצאת את האישה והוא או את האשה
הוא אשר עשו את הדבר הרע הזה.
- (ט) דברים כב, א: לא תראה את שור אחיך או את שני
נדחים והתעלמת מהם.
- (י) סוכה ג, י: מי שהיה עבד או אשה או קטן מקרין
אותו, עונה אחריהן¹.

מ"מ

"איזובי קיר" או "אזובי קיר"?

מר מרדכי רמון מקבוצת דברת שואל:
בחוברת צ"ג של "לשונו לעם", עמ' 31 מצאתי
כתוב: "...מה יעשו איזובי קיר". במקרה (או לא
במקרה) מצטטים המילונים של גור ושל אבן שושן אותה
מימרה, אך בשניהם כתוב אזובי, ואבן שושן אף מנקד
אזובי.

אני מבקש לדעת:

(א) אם הכתיב בציטטה הנ"ל הוא טעות דפוס?
(ב) מאין בא הכתיב הרווח איזובים, איזובי -
ובדומה לזה איזורים, איזורי - בשמות שניקודם
בחטף-פתח?

תשובה:

א. בהוצאות המודפסות של התלמוד מודפס (מועד קטן
כה ע"ב) איזובי ביו"ד.